

Andrzej Klimontowski

3. WPLYW EMOCJONALNYCH CECH PERCEPCJI SPOŁECZNEJ NA WYNIKI UCZENIA SIĘ

W artykule poddano analizie wpływ percepcji społecznej na efekty uzyskane przez badanych w procesie uczenia się i nauczania. Percepcję społeczną ujęto w dwóch dymensjach: a/ "pesymizm - optymizm", b/ "rozpiętość kategoryzacyjna", co dało podstawę do wyróżnienia pewnych typów percepcyjnych. Artykuł dotyczy stosunkowo mniej znanej problematyki psychodydaktycznej, z czego wynika konieczność wprowadzenia elementarnych podstaw teoretycznych zagadnienia.

3.1. Percepcja społeczna

3.1.1. Wstępne określenie

Pojęcie percepcji społecznej jest wieloznaczne, ale nie bardziej, niżeli szereg innych pojęć psychologicznych. Z. Zaborowski¹ przyjmuje, że stanowi ona złożony proces psychiczny obejmujący postrzeganie ludzi lub zjawisk społecznych, a także strukturalizację informacji, analizę i wyjaśnianie. Zdaniem tego autora, w procesie percepcji dochodzi do pojawienia się określonych znaczeń "w związku z sensem jaki nadajemy całości"². F. Heider³ w dużej mierze ogranicza zakres pojęcia percepcji społecznej odnosząc je do sytuacji interpersonalnych, które wywołują odpowiednie procesy. Z. Zaborowski słusznie wiąże znaczenie tego pojęcia z wyjaśnianiem zjawisk społecznych. Ostatecznie doświadczenia interpersonalne warunkują powstanie pewnych schematów interpersonalnych, które wtórnie oddziałują na specyfikę reakcji interpersonalnych. Jest jednak faktem, że część autorów odnosi proces percepcji społecznej

raczej wyłącznie do zjawiska oceniania ludzi. Aczkolwiek jest również prawdą stwierdzenie, że badania nad ocenianiem ludzi stanowiły i zakresają nadal zasadniczy obszar dociekań nad problemem⁴, to jednak w pełni go nie wyczerpują. Uzasadnione wydaje się przyjęcie założenia, że z percepcją społeczną mamy do czynienia nie tylko w procesie oceniania ludzi, ale także wszędzie tam, gdzie przedmiot interpretacji i ewaluacji stanowi nie tylko konkretna osoba, lecz człowiek w ogóle i jego problemy odniesione do życia w zbiorowości ludzkiej.

Taki sposób rozumienia pozwala percepcję społeczną rozważać nie wyłącznie w charakterze procesu, ale również jako pewne schematy percepcyjne, pewne struktury poznawcze

determinujące ów proces. W ujęciu tym percepcja społeczna to nie tylko proces, ale ponadto struktury poznawcze go określające, a ściślej mówiąc te podstruktury struktur poznawczych, które wyznaczają interpretację i ocenę zjawisk związanych z społecznym życiem człowieka.

Percepcja społeczna rozumiana jako podstruktura struktur poznawczych to zorganizowany zbiór określonych informacji, a także zbiór reguł, które stanowią przesłanki w dziedzinie pozyskiwania informacji dotyczących świata ludzkiego, ich selekcji oraz interpretacji.

Tego typu reguły tworzą coś w rodzaju "prywatnych teorii osobowości" /naive implicit theory of personality/, opartych na konglomeracie złożonym z obserwacji, opinii, intuicji i częstokroć błędnych schematów logicznych /konceptję J. Brunera i R. Tagiuriego/.

Tak określona "percepcja społeczna" jest bliskoznaczna z pojęciem "schematu społecznego" w rozumieniu przedstawionym przez J.L. Kuethe'a⁵. Wg tego autora schemat społeczny tworzą pewne reguły i "teorie" wiążące się ze zjawiskami społecznymi, które przyjmuje i jakimi się posługuje jednostka dążąc do zrozumienia i przewidywania zjawisk społecznych.

Również J. Reykowski w jednej ze swych ostatnich prac rozważa

percepcję społeczną w kategoriach pojęciowych odpowiadających "strukturom poznawczym" ⁶.

W artykule tym zajmować się będziemy percepcją społeczną głównie jako elementem struktur poznawczych. Interesować nas będą pewne właściwości percepcji społecznej rozumianej jako podstruktura struktur poznawczych oraz ich wpływ na wyniki uczenia się. Zajmujemy się tymi właściwościami percepcji społecznej, które określają przede wszystkim jej emocjonalne aspekty.

Ponieważ jednak percepcję społeczną rozważamy jako element struktur poznawczych, przeto należy najpierw przedstawić podstawowe elementy teorii samych struktur poznawczych.

3.1.2. Struktury poznawcze a percepcja społeczna

Pojęcie struktur poznawczych związane jest głównie z tzw. poznawczo-strukturalnym kierunkiem badania osobowości. Z drugiej strony analizy struktur poznawczych pozostają w ścisłym związku z rozwojem współczesnej psychologii społecznej ⁷. Związki te są bardzo wyraźne, np. w teorii

p o r ó w n a ń s p o ł e c z n y c h L. Festingera ⁸. Pojęcie struktury poznawczej pozostaje w relacji do pojęcia "obrazu świata" i "obrazu ja" /self/ jednostki. Tym samym odnosi się ono do świadomościowych procesów odzwierciedlenia rzeczywistości. W opracowaniach z zakresu psychologii struktury rozpatruje się je najczęściej w trzech aspektach: elementów je konstytuujących, ich funkcji motywacyjnych oraz uwarunkowań ⁹.

Istnieje w tej sprawie wiele rozwiązań. Tutaj mogę wskazać jedynie na ich przykładowe wersje.

C.E. Osgood ¹⁰ za podstawowy element struktur poznawczych uważa d y m e n s j e /wymiary/. Osoby, rzeczy, zjawiska poznawane są w pewnych dymensjach. Dymensja określona może być operacyjnie poprzez skalę, której krańce oznakowano przeciwstawnymi przymiotnikami /np. "zły - dobry"/.

Analizując sposób w jaki ludzie rozumieją pojęcia C.E. Osgood i jego współpracownicy stwierdzili fakt polegający na tym, że trzy dymensje /spośród analizowanej większej ich liczby/ określają większość pojęć. Stanowią je wymiary: ewaluacji /"dobry - zły"/, siły /"silny - słaby"/, aktywności /"czynny - bierny"/. G. E. Kelly w charakterze głównych jednostek struktur poznawczych omawia tzw. k o n s t r u k t y /np. "podobny do mnie - inny niż ja"/, a J.S. Bruner mówi o k a t e g o r i a c h /znaczenie obiektu percypowanego uwarunkowane jest od przyporządkowania go do określonej kategorii oraz od przyjętego znaczenia samej kategorii/¹¹.

T. Tomaszewski¹² używa pojęcia s c h e m a t u p o z n a w c z e g o w charakterze czynnika warunkującego /łącznie ze schematami dynamicznymi/ "ukierunkowany przebieg czynności, umożliwiając w zmiennych warunkach osiągnięcie wyników".

J. Reykowski mówiąc o "schemacie" podkreśla jego funkcje nastawieniowe w zakresie odbioru informacji oraz ich organizacji¹³.

W odniesieniu do motywacyjnych funkcji struktur poznawczych istnieje dziś bogata literatura¹⁴. Panuje powszechna zgoda badaczy co do tego, że są one nader istotne. Rozbieżności istnieją w przedmiocie ujęcia problemu i jego interpretacji. Nie ulega jednak wątpliwości, że omawiane struktury determinują zarówno aktywność ludzkich zachowań, jak również ich kierunek. Motywacyjna rola struktur poznawczych wynika w dużej mierze choćby stąd, że są one strukturami afektywno-poznawczymi, zawierają zatem również elementy napędowe. Pojęcia, poglądy bądź przekonania - pozostając w ramach struktur poznawczych w odpowiednich relacjach - są wyznacznikami dodatnich lub ujemnych emocji. Z drugiej strony, wspomniane elementy poznawcze same zawierają składniki emocjonalne. Wskutek nasycenia struktur poznawczych czynnikiem emocjonalnym, nawet pojęcia posiadają ładunek emocjonalny - "psychologiczną konotację"

C.E. Osgood/ - "odniesienie do wszystkich procesów emocjonalnych i poznawczych, które dany znak wywołuje poza samym odpowiadającym mu pojęciem" ¹⁵.

Pozostaje do zwięzłego odnotowania kwestia uwarunkowań struktur poznawczych, a więc i percepcji społecznej. Niewątpliwie stanowią one podstawowe struktury osobowościowe. Nie oznacza to jednak, że nie są zdeterminowane innymi czynnikami. Szereg ich uwarunkowań osobowościowych podaje Z. Zaborowski ¹⁶. Część z nich ma charakter zależności dialektycznych. Wydaje się jednak, że zasadniczo dwa czynniki mają tu największą wagę. Są nimi determinanty społeczno-kulturowe ¹⁷ oraz struktura "ja". Pierwszy rodzaj uwarunkowań najlepiej oddają pojęcia wartości i orientacji wartościującej /value orientation/ ¹⁸. Uwarunkowania struktur poznawczych, a zwłaszcza zależność percepcji społecznej od "ja", są dla wielu badaczy oczywiste i mają stosunkowo mocne uzasadnienie empiryczne. Np. L. Festinger ¹⁹ wywodzi, że w przypadku oceny tych cech ludzi, które charakteryzują się dużą nieoznaczonością poznawczą, kierujemy się percypowanym podobieństwem jednostki ocenianej w stosunku do nas. Ch. N. Cofer i M.H. Appley ²⁰ uzasadniają tezę, że "ja" stanowi centralny element organizujący "stary percepcji społecznej" w układy homeostatyczne.

3.1.3. Wybrane właściwości percepcji społecznej

Sposób funkcjonowania struktur poznawczych, jak również percepcji społecznej pozwala na określenie pewnych ich właściwości. Szereg analiz i badań nad tym problemem już podjęto. Chcąc scharakteryzować wybrane aspekty tych struktur wprowadza się zazwyczaj pewne wymiary, takie jak np. "tolerancja - brak tolerancji", "dogmatyczność - niedogmatyczność" ²¹, "konkretność - abstrakcyjność" ²² i szereg innych ²³. Jedną z ważnych dymensji jest tzw. "złożoność poznawcza"

/cognitive complexity/ - "b r a k z ł o ż o n o ś c i "
/cognitive simplicity/. Zwiążą charakterystykę badań nad
tym wymiarem w odniesieniu do percepcji społecznej podaje
w cytowanym artykule M. Lis-Turlejska. "Złożoność" per-
cepcji społecznej oznacza uwzględnienie kilku dymensji w opi-
sie /ocenie/ jednostki. Większą złożoność percepcji ujawni
ta osoba, która scharakteryzuje jakąś jednostkę w wymiarach
"dobra - zła", "konkretności - abstrakcyjności", "dogmatycz-
ności - niedogmatyczności", a nie tylko w kategoriach, np.
"dobra lub zła". Bardziej "złożeni" w stosunku do mniej "złó-
żonych" poznawczo cechują się np. większą podatnością na
integrowanie dysonansów poznawczych, unikają opisów dysjunk-
tywnych /"czarny" albo "biały"/, w ocenie ludzi i zjawisk
są bardziej niezależni od emocji oraz przedstawiają traf-
niejsze oceny innych.

Formę złożoności poznawczej stanowi r o z p i ę t o ś ć
k a t e g o r y z a c y j n a /category width - T.F. Pettigrew/²⁴. Rozpiętość kategoryzacyjna jest tym większa, im
większą liczbę kategorii opisu /interpretacji/ uwzględniono
w procesie percepcji społecznej.

Holenderski psycholog D.J. van Lennepe²⁵ w badaniach metodą
projekcyjną Testu Czterech Obrazków /Four Picture Test-FPT/
wykazał, że osoby, które w tej samej historyjce ułożonej
w związku z obrazkami stosują kategorie opisu lub interpreta-
cji pozostające w stosunku do siebie w relacji k o n t r a s -
t u cechują się / w porównaniu do nie stosujących kontras-
tu/ większymi sukcesami w pracy, znaczniejszą ruchliwością
myślową i wyższą aktywnością²⁶.

3.2. Problem badawczy

Przedmiot naszych badań stanowi analiza wpływu percepcji
społecznej, a ściślej - jej komponentu emocjonalnego - na
rezultaty uczenia się i nauczania. Komponent emocjonalny roz-
patruję w dwóch dymensjach:

- "pesymizm - optymizm",
- "złożoność kategoryzacyjna /"rozpiętość kategoryzacyjna"/.

Druga dymensja określona jest na bazie pierwszej i dotyczy zarówno zastosowania odmiennych kategorii z tej skali, jak również ich kontrastowania w interpretacji. Szczegóły w tej sprawie przedstawiono niżej.

Zakładam h i p o t e z ę, w myśl której "optymistyczny" i złożony kategoryzacyjnie typ percepcji społecznej ma dodatni wpływ na kształtowanie się pozytywnych rezultatów nauczania. Podejmując tak sformułowaną hipotezę musimy wyeliminować wpływ czynnika poziomu i n t e l i g e n c j i badanych. Można bowiem zakładać, że np. złożoność kategoryzacyjna percepcji w jakimś stopniu wiąże się z poziomem inteligencji. Uwzględniając tę ewentualność dokonano specjalnego doboru grupy, o czym piszę niżej.

3.3. Grupa badana i przebieg badań

Badanymi byli uczniowie liceum wieczorowego w Nowej Soli /klasa II - IV/. Badania przeprowadzono w latach 1975/76. Obejmowały one szerszy zakres problemów niż zagadnienia tu referowane. Wiek badanych mieścił się w przedziale 19 - 36 lat. Proporcje płci były w zasadzie wyrównane. W badaniach aktywny udział brali pracownicy Miejskiej Poradni Wychowawczo-Zawodowej w Nowej Soli. Dla realizacji celu badań w referowanej tu sekwencji założono dwa etapy.

Etap 1°.

W tym etapie badań dokonano doboru grupy badanej z większej populacji. Usiłowano wyeliminować wpływ czynnika poziomu inteligencji na percepcję społeczną i pośrednio - na rezultaty nauczania. W tym celu całą populację poddano badaniom Testem Analogii wchodzącym w skład testu inteligencji R. Meilego /Analytischer Intelligenztest - AIT/²⁷. Oparto się oczywiście nie na normach, a na rozsiewie wyników. Do zasadniczej grupy włączono te osoby z całej populacji,

których wyniki zawarte były w przedziale 40 - 70 centyli. Uzyskano więc grupę o średnim poziomie inteligencji. W drugim etapie przebadano ostatecznie 167 osób.

Etap 2°.

Etap ten dotyczył właściwego celu badań. Przeanalizowano w nim populację z uwagi na percepcję społeczną oraz wyodrębniono podgrupę osób o wyraźnie pozytywnych rezultatach w procesie uczenia się i nauczania.

3.4. Metody badań

3.4.1. Metoda określania percepcji społecznej

Istnieje cały szereg metod badania percepcji społecznej. Zgodnie z założeniem interesował nas jej komponent emocjonalny. Wydaje się, że do jego analizy najlepiej kwalifikują się metody projekcyjne. Dążąc do eliminacji subiektywizmu, jaki wiąże się z częścią tych metod, oparto się na Teście Apercepcji Tematycznej /TAT/ - H. Murraya. Metoda TAT stosowana jest coraz częściej, także w badaniach polskich. Dążąc do maksymalnej obiektywizacji ocen testowych zastosowane ujęcie psychometryczne przedstawione w dziele J. Zubina, L.D. Erona i F. Schumer²⁸. Mówiąc dokładniej wykorzystano "Skalę Tonacji Emocjonalnej", która oddaje percepcję społeczną w dymensji: "pesymizm-optymizm"²⁹.

Skala jest skonstruowana w ten sposób, że różnym wersjom historyjek ułożonych przez badanych na obrazki TAT przyporządkowuje się - w zależności od ich tonacji emocjonalnej - kategorie ocen od 0 - 4 .

Istnieje "Skala" w wersji ogólnej i szczegółowej - przyporządkowanej każdemu z obrazków.

Wystarczy, gdy przytoczę tutaj istotne elementy skali ogólnej. Cytowani autorzy przyjęli następujące kategorie ocen tonacji emocjonalnej w zależności od treści zawartej w opo-

wiadaniach /podaję w znacznym streszczeniu/:

- 0 - agresywna wrogość, samobójstwo, gwałt, ciężkie przewinienia, beznadziejność,
- 1 - konflikty, depresje, strach, bunt, rezygnacja, samotność,
- 2 - równowaga pozytywnych i negatywnych uczuć, bezosobowa krytyka, powodzenie afektu, ogólnie - ambiwalencja i ambitendencja w opisie oraz interpretacji emocji,
- 3 - planowanie sukcesu, kompensacja ograniczonych zdolności, pogodne uczucia, poczucie bezpieczeństwa, połączenie się z przyjaciółmi,
- 4 - uzasadnione ambicje i aspiracje, satysfakcja, szczęście, spotkanie z kimś kochanym.

Widzimy więc, że skala rozciąga się w paśmie afektów i nastrojów od agresji i fatalizmu do uzasadnionej pogody uczuć i optymizmu. Kategorii "2" odpowiada stan przejściowy między tymi uczuciami lub ambiwalencja.

W naszych badaniach wybrano obrazki TAT, które nawiązują do: a/ sytuacji rodzinnych /6 BM, 7 GF, 7 EM/, b/ sytuacji między osobami różnej płci /4, 10, 13 BM/, c/ sytuacji zagrożenia /12 M, 8 EM/, d/ sytuacji samotności /14/, e/ nieokreślonej sytuacji społecznej /9 BM/.

Historyjki skomponowane przez badanych oceniono wg skal opracowanych dla każdego z obrazków.

Wskaźnik "pesymizmu" i "optymizmu"

Badani przedstawili więc 10 historyjek /pisemnie - badania zbiorowe/. Jest rzeczą jasną, że o ciągu historyjek powiemy, iż wyraża tonację emocjonalną optymistyczną, gdy średnia ocen wg kategorii przekroczy wspomniany próg ambiwalencji- kategorię "2".

Przyjęto następujące wskaźniki:

- "pesymizm" - średnia ocen 10 historyjek nie przekracza

wartości równej 2,0,

- " optymizm " - średnia ocen 10 historyjek przekracza wartość równą 2,0.

Podkreślić trzeba, że skale charakteryzują się wysokim obiektywizmem ocen i są łatwe w stosowaniu, co zostało udokumentowane ³⁰.

Wskaźnik "złożoności kategoryzacyjnej" /"rozpiętości kategoryzacyjnej"/

Wskaźnik ten oparto na następującym rozumowaniu: jeśli dane są dwa zbiory ocen w Skali Tonacji Emocjonalnej przyporządkowane 10 historyjkom dla dwóch osób, to większą "złożoność kategoryzacyjną" posiadać będzie ta z osób, której historyjki oceniono większą różnorodnością kategorii /0, 1, 2, 3, 4/.

Przyjęto następujące rozwiązanie:

- jeśli w ocenie 10 historyjek występują wszystkie kategorie /choćby jednorazowo/ - tzn.: 0, 1, 2, 3, 4 - wówczas autora historyjek zalicza się do jednostek o percepcji "złożonej kategoryzacyjnie",
- jeśli nie zachodzi warunek powyższy, jednostkę zalicza się do osób o percepcji "niezłożonej kategoryzacyjnie".

3.4.2. Metoda oceny rezultatów uczenia się i nauczania

Przyjęto bardzo prostą a zarazem stosunkowo "grubą" metodę oceny rezultatów w nauce. Wynikało to z braku technicznych możliwości wprowadzenia innej metody. Uwzględniono średnią ocen ze wszystkich przedmiotów za ostatnie dwa półroczka. Następnie badanych poszeregowano z uwagi na średnie i 25% osób o kolejno najwyższych rangach uznano za słuchaczy o istotnie pozytywnych rezultatach w nauczaniu. W ten sposób utworzono z grupy poddanej badaniom nad percepcją /N = 167/ podgrupę słuchaczy / n = 41/ wyróżniającą się sukcesami w nauce. Zdają sobie oczywiście sprawę z faktu,

że ten rodzaj selekcji posiada różne niedogodności, nie-
mniej - jak sędzę - w zasadniczym stopniu oddaje jej cel.

3.5. Analiza statystyczna wyników badań

Problem naszych badań polega na określeniu wpływu emo-
cjonalnych właściwości percepcji społecznej w badanych dymen-
sjach na pozytywne rezultaty nauczania. Dysponując dwiema
dymensjami różniącymi się w punktach wyznaczonych przez opi-
sane wskaźniki, możemy otrzymać cztery typy percepcji spo-
łecznej.

Wprowadźmy dodatkowo następujące oznaczenia:

p^+ - percepcja optymistyczna, p^- - percepcja pesymistyczna,
Z - percepcja złożona kategoryzacyjnie, nZ - percepcja nie-
złożona kategoryzacyjnie.

Możemy teraz utworzyć cztery typy percepcji:

- a/ p^+Z c/ p^+nZ
b/ p^-Z d/ p^-nZ

Badanych można z kolei przydzielić do każdej z tych grup
biorąc pod uwagę uzyskane przez nich rezultaty w analizowa-
nych dymensjach. Następnie można ustalić ile osób w każdej
z grup należy do zbioru /n = 41/ słuchaczy o wysokich rezul-
tatach w nauczaniu.

Odpowiednie dane zawiera tabela 1.

Tabela 1. Liczba słuchaczy o szczególnych rezultatach
w nauce w relacji do czterech typów percepcji
społecznej

1	2	3	4
A	p^+Z	39	21
B	p^-Z	31	8
C	p^+nZ	55	8
D	p^-nZ	42	4
Razem:		167	41

W kolumnie 1 oznaczono nazwę grupy badanych wykazujących typy percepcji określone w kolumnie 2. Kolumna 3 zawiera liczebność grup reprezentujących typy percepcji, kolumna 4 - ilość osób o znacznych sukcesach w nauce w typach percepcji. Obecnie możemy poddać analizie porównawczej każdą z grup z każdą, uwzględniając różnice między frakcjami osób o szczególnych sukcesach w nauce.

Np. dla grupy A i B otrzymujemy następujące frakcje /Tabela 1/ P_1 i P_2 : $P_1 = \frac{21}{39} = 0,538$, $P_2 = \frac{8}{31} = 0,258$

Jeśli dla dowolnych dwóch grup znajdzie statystycznie istotna różnica między odpowiadającymi im frakcjami słuchaczy o dużych sukcesach w nauce, to powiemy, że grupa reprezentująca typ percepcji o frakcji większej posiada nie przypadkowo większą liczbę tych słuchaczy. Oznaczać to będzie, że między wyróżnionym typem percepcji a osiągnięciem sukcesów zachodzi zależność.

W celu dokonania analizy istotności różnic między frakcjami dla grup z tabeli 1. obliczymy wartości testu "u"³¹.

1. Grupy: A/p⁺Z/ i B/p⁻Z/ : $p_1 = 0,538$, $p_2 = 0,258$; $u = 2,384$
Różnica istotna na poziomie 0,05 - przewaga sukcesów w grupie A
2. Grupy: A/p⁺Z/ i C/p⁺nZ/: $p_1 = 0,538$, $p_2 = 0,145$; $u = 4,106$
Różnica istotna na poziomie 0,01 - przewaga sukcesów w grupie A
3. Grupy: A/p⁺Z/ i D/p⁻nZ/: $p_1 = 0,538$, $p_2 = 0,095$; $u = 4,381$
Różnica istotna na poziomie 0,01 - przewaga sukcesów w grupie A
4. Grupy: B/p⁻Z/ i C/p⁺nZ/: $p_1 = 0,258$, $p_2 = 0,113$; $u = 1,300$
Różnica nie jest istotna na poziomie 0,05
5. Grupy: B/p⁻Z/ i D/p⁻nZ/: $p_1 = 0,258$, $p_2 = 0,095$; $u = 1,877$
Różnica nie jest istotna.

Biorąc pod uwagę tylko zróżnicowania istotne, na podstawie obliczonych "u" możemy ustalić, że frakcje osób z sukcesami w grupie A/ p^+Z / przeważają nad analogicznymi frakcjami w grupach /w kolejności, wg stopnia siły zróżnicowania/: D, C, B. Grupa B przeważa tylko nad D. Grupy C i D nie przeważają nad żadnymi z grup.

Wnioskujemy zatem, że liczba słuchaczy o dużych sukcesach jest nieprzypadkowo najwyższa w grupie A.

Grupa A cechuje się percepcją optymistyczną oraz rozpiętością kategoryzacyjną / p^+Z /. Zakładając, że p^+ i Z są wyznacznikami sukcesu /do kwestii tej wracam niżej/ można postawić następujący problem: która z dymensji - p^+ czy Z - ma większą moc różnicującą frakcje "sukcesów"?

Zauważmy, że odpowiedź moglibyśmy uzyskać przez porównanie istotności różnic frakcji w grupach B i C /są to właśnie grupy "odwrotne"/. Okazało się jednak, że "u" jest tu nieistotne. Pozostaje droga porównania mocy różnicującej między "połówkami" dymensji, tzn. między: p^+ i p^- oraz między: Z i nZ. Należy więc utworzyć pary grup dla Z i nZ: /A+B/ i /C+D/, dla p^+ i p^- : /A+C/ i /B+D/ oraz obliczyć istotność różnic między frakcjami. Dla Z i nZ $u = 4,379$ i jest istotne na poziomie 0,01; przewaga sukcesów w Z.

Dla p^+ i p^- $u = 2,213$ i jest istotne na poziomie 0,05; przewaga sukcesów w p^+ .

Wnioskując powiemy, że Z /rozpiętość kategoryzacyjna/ ma większą moc różnicującą "sukcesy", aniżeli p^+ /"optymizm percepcji"/. Mówiąc inaczej, w grupach o przewadze Z należy oczekiwać większej liczby osób z sukcesami dydaktycznymi.

3.6. Podstawowa interpretacja merytoryczna

- a. Test "u" jest miarą współzależności cech, nie wskazuje jednak kierunku zależności. Pod dyskusję należy pociągnąć ewentualność, zgodnie z którą nie określony typ percepcji współwyznacza sukcesy w nauce /hipoteza/, lecz za-

chodzi zależność odwrotna. Podtrzymuję hipotezę argumentując m.in. następującymi przesłankami. Badane dymensje dotyczą emocjonalnych aspektów percepcji, która jest elementem struktur poznawczych stanowiących podstawowe czynniki motywacyjne /o czym już pisałem/. W tym znaczeniu percepcja społeczna zależy z pewnością od pewnych czynników, ale są to w większości prawdopodobnie zmienne bardziej pierwotne od nastrojów spowodowanych sukcesem. Przy tym założeniu sukcesy powinny przede wszystkim warunkować p^+ / a nie Z/, a jak wiemy grupa "sukcesów" A miała strukturę $/p^+Z/$. Jest sprawą wątpliwą, czy słuchacze liceum wieczorowego przykładają tak wielką wagę do wysokich sukcesów, a nie po prostu do ukończenia szkoły. Z rozmów prowadzonych z badanymi można się było przekonać o dominowaniu drugiej orientacji. Po trzecie, jak już pisałem przedstawiając uwagi z literatury przedmiotu, percepcja społeczna kształtuje się głównie pod wpływem systemu wartości i pojęcia "ja". Obydwie te struktury wyznaczają cele i sposoby ich realizacji, a nie odwrotnie /choć i tutaj istnieją zapewne zależności dialektyczne/. Sądzę więc, że hipotezę naszą można podtrzymać.

- b. Pewne refleksje wzbudza fakt, że " optymizm" i "złożoność kategoryzacyjna" są wyznacznikami sukcesów w nauce. Warto jednak zauważyć, że osobnik o percepcji optymistycznej wcale nie musi być behawioralnym optymistą. Cecha p^+ to po prostu perspektywa emocjonalna w jakiej interpretuje się zjawiska społeczne. Rozsądne wydaje się założenie, że tak rozumiany "optymizm" jest czynnikiem motywującym cele i sposoby ich realizacji. Jest rzeczą interesującą, że w grupie B/ p^-Z / - "pesymizm-złożoność" - wystąpił największy procent słuchaczy o dużych "skokach" w rezultatach nauczania. Niedobór optymizmu u tych osobników mógł spowodować załamania w realizacji planów działań³².

Z kolei dymencja Z /złożoność, rozpiętość kategoryzacyj-

na/ też wzbudza pewne refleksje. Oznacza ona, że w ciągach interpretacji zjawisk społecznych u osób z cechą Z pojawiają się również kategorie typu $p^- / 0,1/$. Zatem jednostki "Z" w dymensji p / optymizm - pesymizm/ cechuje się kontrastowością. W tym względzie wyniki nasze są zbieżne z cytowanymi już rezultatami D.J. van Lennepa. Wydaje się, że osobnik permanentnie "optymistyczny" jest po prostu osobą "głupio optymistyczną". Sztwywny "pesymizm" i "optymizm" stanowią o ograniczonym funkcjonowaniu poznawczym. Można przeto oczekiwać, że czynnik Z wpływa na sukcesy w nauce jako pośredni wyznacznik rozległości horyzontów poznawczych.

3.7. Podstawowe wnioski psychologiczne i pedagogiczne

- a. Wykazano, że dymensje określające emocjonalne cechy percepcji społecznej są czynnikami wpływającymi na wyniki w nauce.
- b. Stwierdzona zależność nie jest pośrednio uwarunkowana przez poziom inteligencji, gdyż różnicujące oddziaływanie tego czynnika wyeliminowano poprzez odpowiednią selekcję grupy.
- c. Zależność ujawnia głębokie uwarunkowania sukcesów w nauczaniu: wiąże się ona zarówno z podstawowymi strukturami osobowości, jak i ze społecznym funkcjonowaniem człowieka.
- d. Na sukcesy w nauce pozytywny wpływ ma złożoność i pewna kontrastowość emocjonalnych cech schematów poznawczych, a także optymistyczna wizja świata społecznego.
- e. U podstaw stwierdzonych czynników percepcji społecznej, które dodatnio wpływają na sukcesy w nauczaniu, znajdują się prawdopodobnie mechanizmy związane z wartościowaniem. Można oczekiwać, że decydującym czynnikiem będzie tutaj logiczna i emocjonalna zbieżność różnych elementów

systemu wartości.

- f. Celowe wydaje się kontynuowanie i pogłębianie badań w artykule zaprezentowanych.
- g. Wyniki badań stanowią jeszcze jeden element w zbiorze przesłanek mówiących o osobowościowych uwarunkowaniach wyników uczenia się.
- h. Poznanie motywacyjnych funkcji percepcji społecznej pozwoli na optymalne zorganizowanie procesu dydaktycznego.
- i. Rezultaty badań pozwalają wnioskować, że dla wyników uczenia się jednostek nie jest obojętne typowe dla nich poczucie sensu życia /częściowo oddanego analizowanymi cechami percepcji społecznej/.
Oznacza to jednocześnie, że rezultaty w nauce wiążą się ściśle z percepcją znaczenia różnych elementów sytuacji uczenia się.
Zagadnienie to wkracza już w problematykę psychologii wartości i, jak się wydaje, warto je poddać naukowej analizie.

3.8. Przypisy

1. Z. Zaborowski, Stosunki międzyludzkie, Warszawa 1976, s.32.
2. Ibidem, s. 34.
3. F. Heider, The psychology of interpersonal relations, New York 1959.
4. W naszej literaturze najpełniejsze ich omówienia podaje Cz. Matuszewicz, Psychologia wartości, Warszawa 1975.
5. J.L. Kuethe, Social schemas, "J. Abn. Soc. Psychol.", 1962, 64, ss. 31-38.
6. J. Reykowski, Osobowość a prospołeczna percepcja, W: Studia z psychologii emocji, motywacji i osobowości, red. J. Reykowski, O.W. Owczynnikowa, K. Obuchowski, Warszawa 1977, ss. 135-156.

7. Por. np. Z. Zaborowski, Problemy i perspektywy psychologii społecznej, "Przegląd Psychologiczny" nr 4, Warszawa 1973, ss. 483-503.
8. L.A. Festinger, A theory of social comparison processes, "Human Relations", 1964, t. 7, ss. 117-140.
9. Por. M. Lis-Turlejska, Podobieństwo struktur poznawczych partnerów a ich wzajemne postawy wobec siebie, W: Studia nad postawami interpersonalnymi, red. S. Mika, Warszawa 1976, ss. 79-142.
10. C.E. Osgood, G.J. Suci, P.H. Tannenbaum, The measurement of meaning, Urbana 1957.
11. Związką charakterystykę omawianych poglądów przedstawia M. Lis-Turlejska, op. cit., ss.81-85.
12. T. Tomaszewski, Wstęp do psychologii, Warszawa 1963, s.193
13. J. Reykowski, Osobowość, W: M. Maruszewski, J. Reykowski, T. Tomaszewski, Psychologia jako nauka o człowieku, Warszawa 1966, s. 79.
14. Por. np. M. Lewicka, Niektóre ogólne wyznaczniki tolerancji na niezgodność poznawczą, "Przegląd Psychologiczny" nr 3, Warszawa 1975, ss. 371-400; K. Obuchowski, Kody orientacji i struktura procesów emocjonalnych, Warszawa 1970; W. Łukaszewski, Osobowość. Struktura i funkcjonowanie, Warszawa 1974.
15. J. Kurcz, Psycholingwistyka, Warszawa 1974, s. 176.
16. Z. Zaborowski, op. cit., ss. 40-42.
17. Ibidem, s. 35.
18. Por. Cz. Matusewicz, op. cit. i K. Żygulski, Wartości i wzory kultury, Warszawa 1975.
19. L. Festinger, op. cit.
20. Ch. N. Cofer, M.H. Appley, Motywacja: teoria i badania, Warszawa 1972, s. 27.
21. M. Rokeach, The open and closed mind, New York 1960.
22. Np. teoria J. Harreya i D.E. Hunta; z polskich autorów nawiązuje do tego wymiaru teoria układu konkretnego

i hierarchicznego opracowana przez K. Obuchowskiego,
op. cit.

23. Por. M. Lis-Turlejska, op. cit., s. 85 i nast.
24. Por. M. Lis-Turlejska, op. cit., s. 86.
25. D.J. van Lennep, Projektion und Persönlichkeit, W: H. Bracken, H.P. David, Perspektiven der Persönlichkeitstheorie, Bern 1959, s. 206-218.
26. Ibidem, ss. 215-216
27. R. Meili, Analytischer Intelligenztest /AIT/, Bern 1966.
28. J. Zubin, L.D. Eron, F. Schumer, An experimental approach to projective techniques, New York 1965.
29. Ibidem, s. 578 i nast.
30. Ibidem, s. 584 i nast.
31. Dany jest on wzorem:

$$u = \frac{p_1 - p_2}{\sqrt{pq \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}}$$

Jest to wersja podana przez: Z. Askanas, F. Sawicki,
Metody statystyczne w kardiologii, Warszawa 1970, ss. 67-68.

32. Murstein i Eron wykazali stosując wykorzystaną tu Skalę Tonacji Emocjonalnej, że większy " optymizm " cechuje np. matki odważnie znoszące chorobę dzieci oraz ludzi dobrze znoszących odosobnienie - personel łodzi podwodnych / cyt. za: J. Zubin, op. cit., s. 586/. Wyniki te wykazują merytoryczny związek z naszymi rezultatami.

3.9. Streszczenia w języku angielskim i rosyjskim

Summary

In the article the influence of emotional features of social perception on learning results was analyzed. Social perception was considered according to two dimensions: "pessimism - optimism" and "categorical complexity". The projective method T.A.T. /in the version which made psychometric analysis possible/ was used.

People examined were the students of the secondary night school /N=167/. As the result of the statistic verification of the hypothesis it was found that the best results were

achieved by the group with optimistic emotional mode and with "complexity" of the emotional mode shown in the method. It was also stated that "categorical complexity" had greater possibility of differentiating successes than "optimism".

Резюме

В статье поддано анализу влияние эмоциональных особенностей общественной перцепции на успехи учебы и общественную перцепцию "категоризационный диапазон /сложность/". Применено метод Т.А.Т. в варианте предоставляющем возможность психометрического анализа.

Исследуемы были слушатели вечернего лица / N = 167/.

В результате статистической верификации гипотез установлено, что наилучшими успехами в учебе характеризуется группа с эмоциональной оптимистической тональностью и эмоциональной "сложности" тонации обнаруженной в методе.

Установлено также, что категоризационная "сложность" /диапазон/ обладает большей мощью дифференцирующей успехи, чем "Оптимизм".